

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра географії та менеджменту туризму

**ОРГАНІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ
РЕГІОНІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка IV курсу 410 групи
спеціальності 242 «Туризм»
ОП «Міжнародний туризм»
Шевчук Ольга Миколаївна

Керівник:

д.г.н., доц. Бучко Ж.І.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

від « ____ » _____ 2025 р.

Зав. кафедри _____ д. геогр. н., доцент Король О. Д.

Анотація

У бакалаврській роботі досліджено сутність поняття «сільський туризм», розглянуто його значення у національному та регіональному контекстах. Проаналізовано основні напрямки розвитку сільського туризму, визначено їх значення та продемонстровано вплив цього виду туризму на розвиток суміжних галузей. Розглянуто переваги сільського туризму, визначено необхідні умови його подальшого розвитку та ключові завдання для просування сільського туризму на внутрішньому та міжнародному ринках. Особливу увагу приділено методології дослідження цього явища, структурі туристичних пропозицій в умовах війни.

Проаналізовано особливості розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні, наявні туристично-рекреаційні ресурси. Виявлено переваги та недоліки, а також фактори, які мають вплив на розвиток даного виду туризму в зазначеному регіоні.

Визначено особливості організації надання послуг гостинності в сільському туризмі та чинники, які створюють перешкоди та проблеми розвитку сільського туризму в умовах війни.

Ключові слова: турист, туризм, сільський туризм, туристичний продукт, природні умови, соціально-економічні умови, сільські території, туристична діяльність, туристична індустрія.

Annotation

The work defines the essence of the concept of "rural tourism", considers its significance in national and regional contexts. The main directions of rural tourism development are analyzed, their significance is determined, and the impact of this type of tourism on the development of related industries is demonstrated. The advantages of rural green tourism are considered, the necessary conditions for its further development and key tasks for promoting rural green tourism in the domestic and international markets are identified. Particular attention is paid to the methodology of researching this phenomenon, the structure of tourist offers in wartime conditions.

The features of the development of rural tourism in the Carpathian region, available tourist and recreational resources are analyzed. Advantages and disadvantages were identified, as well as factors that influence the development of this type of tourism in the specified region.

The peculiarities of the organization of hospitality services in rural tourism and the factors that create obstacles and problems in the development of rural tourism in wartime conditions were determined.

Keywords: tourist, tourism, rural tourism, tourist product, natural conditions, socio-economic conditions, rural areas, tourist activity, tourist industry.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів
мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.М. Кузенко

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ	6
1.1 Сутність та теоретичні основи поняття «сільський туризм».....	6
1.2 Види туристичних послуг у сфері сільського туризму	13
1.3. Методика дослідження видів туристичних послуг сільського туризму...	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИК РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	22
2.1 Оцінка географічного положення Карпатського регіону як фактору розвитку сільського туризму	22
2.2 Сільський туризм на території Карпатського регіону в умовах воєнного стану: особливості організації надання послуг гостинності	29
2.3 Аналіз практик переорієнтації туристичних послуг сільського туризму на території Карпатського регіону України в умовах воєнного стану	32
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	36
3.1 Проблеми організації різних видів туризму в сфері сільського туризму в Карпатському регіоні в умовах воєнного стану	36
3.2 Можливості та перспективи сприяння розвитку сільського туризму на території Карпатського регіону в умовах воєнних дій та після завершення війни	40
ВИСНОВКИ	44
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

В умовах війни страждають усі сфери соціально-економічного життя країни. Туризм – це галузь, яка сильно постраждала від війни. Це тому, що приплив іноземних туристів обмежений через високий ризик, мобільність людей знижується, купівельна спроможність знижується, а цінності та потреби людей змінюються. Проте саме туризм науковці та практики вважають тією галуззю економіки, яка могла б швидко відновитись у післявоєнний період і стати дієвим фактором економічної стабільності країни. Здійснення проведення наукових досліджень та розробки планів перспективного розвитку сільського туризму в Україні в повоєнний час є особливо актуальним.

Важливо зазначити, що в той час, як іноземний туризм найбільше страждає під час війни, внутрішній туризм має можливості для розвитку у відносно безпечних районах. Особливо це стосується сільського туризму, оскільки він зазвичай поєднується з сільським господарством, фермерством та іншими сферами діяльності. Така диверсифікація забезпечує стабільність господарств, які надають послуги сільського туризму, і продовжують функціонувати навіть у воєнних умовах.

Якщо говорити про Україну на сучасному етапі, то слід відзначити найбільш безпечні регіони для активізації розвитку туризму. На першому місці серед таких регіонів Карпатський регіон, оскільки він найбільш віддалений від кордонів з росією та білоруссю. Тому доцільним є дослідження перспектив розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан функціонування послуг сільського туризму в Карпатському регіоні України та запропонувати напрями його розвитку в умовах війни. Для досягнення поставленої мети були сформульовані й вирішені наступні завдання:

- розглянути теоретичні засади поняття «сільський туризм»: основні концепції та категорії;

- виявити види туристичних послуг у сфері сільського туризму та провідні фактори розвитку;
- оцінити методи дослідження факторів розвитку різних видів туристичних послуг у галузі сільського туризму;
- охарактеризувати географічне положення Карпатського регіону як чинник розвитку сільського туризму;
- проаналізувати сільський туризм в Карпатському регіоні в умовах війни, а саме особливості організації надання послуг гостинності;
- виокремити практики переорієнтації туристичних послуг у галузі сільського туризму в Карпатському регіоні в умовах воєнного стану;
- обґрунтувати проблеми організації різних видів туризму в сфері сільського туризму в Карпатах під час воєнного стану;
- проаналізувати можливості та перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні в умовах продовження воєнних дій та по завершенню війни.

Об'єкт дослідження - сільський туризм як галузь господарського комплексу України. Предмет дослідження – сільський туризм на території Карпатського регіону в умовах воєнного стану.

Теоретичною основою роботи є праці вітчизняних дослідників, які вивчають туристичний потенціал Карпатського регіону: Квасній З.В., Кравців В.С., Сисин Г.І., Шевчук Л.Т.; оцінюють чинники, стан та перспективи розвитку сільського туризму в Україні: Боруцька Ю.З., Дарчук В.Г., Живко З.Б., Кожушко С.П., Мельниченко О.Б., Рій М.М., Ткач В.О. Язіна В.А. та інші.

Під час виконання роботи було використано загальнонаукові методи дослідження (аналіз та синтез, дедукція та індукція) та спеціальні (порівняння, статистичний, метод абсолютних та відносних величин, структурних групувань).

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел загальним обсягом 46 сторінки, основної частини – 44 сторінок. Робота ілюстрована таблицями (4) та рисунками (7).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1 Сутність та теоретичні основи поняття «сільський туризм»

У наукових джерелах сільський туризм досліджується в рамках різних наукових дисциплін як перспективний напрям внутрішнього туризму, як сфера підприємництва на селі, як засіб відпочинку та оздоровлення жителів великих міст. При цьому дослідники одночасно вживають кілька синонімічних понять, таких як «сільський туризм» і «зелений туризм», іноді «екотуризм», «агротуризм», або вживають комплексний термін «сільський зелений туризм».

У більшості випадків терміни дослідження пов'язані з видами туристичної діяльності в сільській місцевості. Це визначення є найбільш загальним і відображає лише основні ознаки поняття:

- 1) галузеву (причетність до туризму);
- 2) географічну (окресленість сільською місцевістю).

Водночас, у різних наукових працях ці ознаки значно розширюються, надаючи поняттю нових властивостей та звужуючи його об'єктні та суб'єктні характеристики.

Зокрема, О.В. Бардінов під сільським туризмом розуміє «один із видів екологічного туризму, спрямований на відпочинок міських жителів у сільській місцевості» [16, с.80]. Такий підхід акцентує увагу на об'єкті діяльності (екологічні аспекти дестинації) та суб'єктному виді діяльності (міські мешканці).

В.І. Биркович пропонує визначення, що деталізує туристичні об'єкти, які використовуються в сільському туризмі. Так, автор зазначає, що «сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та

етнографічної спадщини регіону» [3, с.139]. Такий підхід розширює зміст досліджуваної туристичної діяльності, і не обмежується екологічним спрямуванням, а включає інші завдання:

- культурно-пізнавальні (об'єктами туризму слугує культурна, історична та етнокультурна спадщина регіону);
- рекреаційні (в сільському туризмі використовуються рекреаційні можливості території).

Також В.І. Биркович детально розкриває тему сільського туризму, але не як туриста, а як постачальника послуг. Зокрема, автор акцентує увагу на тому, що сільський туризм реалізується через особисті селянські господарства, приватні селянські господарства, самозайняті господарства або селянські господарства в сільській місцевості. Іншими словами, такий підхід об'єднує підприємців, які займаються сільським господарством та сільським туризмом. І це дуже важливо, адже часто ці сфери діяльності тісно переплітаються і служать паралельно.

У більшості випадків виконавцями послуг сільського туризму є фізичні особи або підприємці, які володіють (на правах власності чи оренди) відповідним майном у сільській місцевості. Водночас туристичні послуги реалізуються через використання «власної садиби, продуктів свого домашнього господарства та трудових ресурсів, що надаються членами родини та господарем садиби» [31, с.38]. При цьому під агросадибою традиційно розуміється житлова будівля з присадибною ділянкою. У такому особняку постійно проживає господар та інші члени його родини. Вони ведуть традиційне господарство, ремісництво, готують традиційні місцеві страви тощо. Усе це становить основу послуг сільського туризму. У наукових колах місця надання таких послуг часто називають сільськогосподарськими поселеннями. За визначенням Співки сприяння розвитку сільського туризму України: «агрооселя – це приміщення житлового типу яке розташоване в межах сільської місцевості, до його складу входить не більше 5 кімнат, воно відповідає вимогам категорії житла, пристосованого до проживання

відпочиваючих, і знаходиться у розпорядженні особи на правах права власності, сфера діяльності якої пов'язана з сільськогосподарським, соціальним чи туристичним сектором економіки» [31, с. 38]. Але нині сфера сільського туризму більш різноманітна, а тому надавачем послуг у цій царині можуть стати не тільки власники агроосель, а також інші підприємці, які працюють на туристичному чи аграрному ринку.

Викладаючи сутність сільського туризму, особливо важливо охарактеризувати його суб'єктний склад, особливо туристів, тобто споживачів послуг. З.Б. Живко, Ю.З. Боруцька та М.М. Рай зазначають, що традиційно основними споживачами послуг у сфері сільського туризму є:

- мешканці міста, особливо сім'ї з дітьми. В основному вони живуть у міських багатоповерхівках і квартирах. При цьому вони не мають вілл, садиб чи інших будинків за містом;
- люди похилого віку, пенсіонери. Вони мають ресурси вільного часу і часто хочуть провести його на самоті або, навпаки, з дітьми та онуками;
- школярі або студенти, для яких сільський туризм поєднується з досягненням екологічних, освітніх, культурних та педагогічних цілей. Окремі групи студентів поєднують відпочинок у етнокультурній спадщині зі збором етнографічного та лінгвістичного матеріалу, вивченням місцевих екостанів, вивченням географічних об'єктів території тощо;
- групи людей, які разом проводять дозвілля і разом працюють. Наприклад, в рамках сільського туризму можуть відпочити колеги, які люблять риболовлю тощо;
- люди, які мають спільні хобі (наприклад, сільський туризм і сплави по гірських річках, катання на лижах взимку тощо);
- іноземці, для яких сільський туризм поєднується з культурними, пізнавальними та освітніми цілями;
- інші туристи з особистими потребами для сільського відпочинку [8].

Як бачимо, конкретні групи туристів можуть мати різні інтереси та потреби, які задовольняються за допомогою сільського туризму. Для одних

основними цілями є культура та освіта (іноземці, студенти тощо), для інших – відпочинок (пенсіонери або сім'ї з дітьми).

Враховуючи різноманітність складу суб'єктів і цілей сільського туризму, основними принципами сільського туризму є такі:

- діалектичний принцип. Пояснюються та демонструється механізми взаємодії численних факторів впливу на сільський туризм, характер формування причинно-наслідкових зв'язків між ними;

- системний принцип, згідно з яким сільський туризм розглядається як специфічна система зі своєю структурою та взаємозв'язками між окремими елементами;

- історичний принцип, модифікований та модернізований відповідно до відповідних історичних умов, у рамках яких сільський туризм характеризується як окремий напрямок рекреаційної діяльності;

- пізнавальний принцип. Він наголошує на взаємозв'язку між сільським туризмом, теорією пізнання та загальнонауковою методологією [14, с. 634].

Зазначені принципи сприяють створенню комплексного продукту під назвою «послуги сільського туризму», який характеризується різноспрямованими цілями та завданнями. Тому такий туризм буде цікавий широкому колу споживачів.

Водночас для сільського туризму залишаються важливими принципи агротуризму та зеленого туризму. Основні моменти такі:

- принцип забезпечення охорони довкілля та мінімізації негативних впливів на природу внаслідок туристичної діяльності, державного екологічного контролю та нагляду, ефективності розвитку туризму в регіоні;

- контрольоване застосування конкретних технологій туристичного обслуговування;

- забезпечення соціальної справедливості для місцевих територіальних громад (зокрема, цей принцип передбачає, що вигоди від сільського туризму мають розподілятися порівну з урахуванням потреб місцевих громад);

- принцип естетичної гармонії, який стверджує, що туристична інфраструктура повинна органічно вписуватися в місцеве історичне середовище і водночас сприяти збереженню унікальних характеристик території [20, с.18].

Як уже зазначалося, у науковій літературі поняття сільський і зелений туризм часто вживаються як синоніми. Водночас деякі дослідники все-таки звертають увагу на різницю у значенні цих термінів. На нашу думку, найповніше порівняння для даної наукової категорії запропонували С.Я. Цимбалюк та І.В. Морозова. Звертають увагу на цілі туристів, територіальні відмінності відпочинку, особливості турпродукту. Результати порівняльного дослідження зведені в таблицю. 1.1.

Таблиця 1.1

Порівняння понять «сільський туризм» та «зелений туризм»

Критерій порівняння	Вид туризму		Спільні риси
	зелений	сільський	
Місце відпочинку	Територія на природі, поза населеним пунктом (за 5-7 км), з екологічно чистими характеристиками	Територія сільського населеного пункту	І та, й та територія може належати сільській територіальній громаді
Мета відпочинку	Взаємодія з природою, відпочинок від контактів та спілкування з іншими людьми	Вивчення культури, традицій сільського життя	Спільна мета – відпочинок від щоденної рутини, бажання змінити повсякденну діяльність
Постачальник туристичної послуги	Може бути місцевий житель, або не місцевий; може бути житель сільського або ж міського	Лише сільська громада: власник садиби, ОСГ або ФГ	Можуть розвиватися шляхом диверсифікації послуг і залучення сільських жителів до праці

	населеного пункту		
Основна складова туристичного продукту	Послуга розміщення в приватній будівлі на природі	Розміщення в сільській садибі, залучення до виконання сільгоспробіт	Будівлі для розміщення можуть мати різний рівень комфорту
Додаткові послуги	Зазвичай не залежать від інших суб'єктів ринку	Можуть надаватися разом з іншими суб'єктами ринку	Харчування, різні види активного дозвілля

Джерело: [26, с.42]

Як видно в табл. 1.1 між сільським туризмом і зеленим туризмом є багато спільного, що може спонукати багатьох дослідників використовувати ці терміни як синоніми. На нашу думку, ці знання доцільніше систематизувати таким чином, щоб сільський туризм був узагальнюючим терміном, а сільський зелений туризм – одним із основних видів або форм.

При такому підході доречно розглядати пропозицію вченого Н.М. Саморюк. На підставі свого дослідження автор виділив кілька основних організаційних форм сільського туризму, зокрема зеленого туризму (рис. 1.1).

Такий підхід дозволяє якомога повніше розкрити сутність сільського туризму, який поєднує різні види туристичної діяльності та сприяє задоволенню різноманітних потреб населення. Також важливо, що сільський туризм служить важливій соціально-економічній меті, а саме розвитку сільських громад в цілому. Завдяки розвитку сільського туризму місцеві жителі формують власні ринки збуту товарів і послуг. І це не лише послуги розміщення та харчування, а й численні супутні послуги, пов'язані з місцевими промислами, культурою харчування, торгівлею сувенірами тощо.

Рис. 1.1. Організаційні форми сільського туризму

Джерело: [24, с.182]

Розуміння сільського туризму в сучасному суспільстві яскраво виражається в тому, що воно сприймається як специфічний і новий вид діяльності, що відновлює фізіологічні та психологічні сили людини за допомогою сільської місцевості. Сільська місцевість володіє багатьма природними, історичними та культурними ресурсами, і саме сільські мешканці визначають його потенціал для розвитку туризму. Більшість розвинених країн світу погоджуються, сільський туризм є незамінним інструментом для інклюзивного розвитку та вирішення майже всіх проблем сільських районів.

Отже, сільський туризм є широким поняттям, яке характеризується різноманітним складом суб'єктів, що надають послуги (власники агросадиб, місцеві сільськогосподарські підприємства, туристичні компанії), і суб'єктів, які споживають послуги (місцеві жителі, іноземці, студенти), забезпечує

реалізацію рекреаційних, культурно-пізнавальних та виховних завдань та позитивно впливає на соціально-економічний розвиток регіону.

1.2 Види туристичних послуг у сфері сільського туризму

Враховуючи складну систему поняття «сільський туризм» та різноманітність організаційних форм, можна сказати, що система обслуговування цього виду туристичної діяльності також є досить розгалуженою.

У наукових джерелах наголошується, що продуктом сільського туризму є проживання, харчування, екскурсії, розваги, оздоровлення та інші види послуг, які надають власники садиб. Це визначення підкреслює наявність різних видів послуг у рамках розвитку сільського туризму.

На особливості таких послуг наголошує у своєму визначенні і В. Дарчук. Автор описує сільський туризм як окремий вид туризму, що його характеризує. Тут надається комплекс додаткових послуг в рамках послуг розміщення та відпочинку гостей у сільській місцевості.

1. Традиційні базові послуги, що є складовими сільського туризму, включають послуги розміщення (місця розміщення можуть мати екологічні, культурні та історичні характеристики), послуги харчування (може надавати лише екологічно чисту кухню, місцеву кухню, страви з власної сільськогосподарської продукції), традиційні розваги у вигляді відвідин свят, ярмарків, сільських святкувань).

2. Традиційні додаткові послуги: сільгоспроботи на городній ділянці, в садку, на сіновалі, участь у рибалці, полюванні, зборі ягід та грибів.

3. Специфічні послуги: освоєння народних ремесел, участь у догляді за домашніми тваринами, катання на конях, поні, плавання на човнах, тощо) [5].

Деякі дослідники до складу сільського туризму відносять також інші туристичні послуги. Наприклад, О.Б. Мельниченко зазначає, що найбільш традиційними та цікавими є такі види сільського туризму:

- природний туризм, де туристи досліджують природні об'єкти в сільській місцевості;
- історико-етнографічний туризм, де туристи (особливо студенти) вивчають місцеву історію та збирають етнографічні дані;
- фольклоризм, де туристи беруть активну участь у місцевих заходах, присвячених сільському населенню, обрядам і традиціям;
- кінний туризм, що передбачає подорожі на конях;
- велотур (велосипедна подорож);
- водний туризм, в тому числі сплав по гірських річках на рафтах, катамаранах, байдарках тощо;
- винний дегустаційний туризм відбувається в рамках відвідування туристами виноробства і місцевих делікатесів, безпосередньо беручи участь у процесі виробництва і обов'язково дегустуючи готовий напій і продукт.

А.В. Шевчук та Л.Т. Шевчук серед основних послуг сільського туризму виділяють:

- проживання міських мешканців у екологічно чистих природних умовах;
- форми відпочинку по догляду за домашніми тваринами та проведення дозвілля (годівля, катання на конях тощо);
- спортивний відпочинок: піші прогулянки, катання на конях або велосипеді, рафтинг, гірські лижі, сноуборд, скелелазіння, сплав по гірській річці тощо;
- залучення туристів до різних сфер, таких як сільське господарство, будівництво, охорона природних ресурсів;
- вивчення традиційних місцевих ремесел та заняття ними у вільний час;
- приготування місцевих страв з урахуванням рецептів та особливої техніки приготування;
- збирання грибів, горіхів, ягід, лікарських трав;

- курортний відпочинок з фітотерапією, оздоровленням, відвідуванням знахаря тощо [28, с.30].

Водночас дослідники зазначають, що варіанти надання послуг сільського туризму можуть бути різноманітні. Уміння запропонувати щось оригінальне містить у цьому виді туристичної діяльності елемент інноваційної діяльності (виробничі інновації).

Тому в рамках сільського туризму реалізується великий перелік туристичних послуг, що робить сільські подорожі дуже привабливими для населення, особливо місцевого населення.

Сільський туризм вважається відносно новим, і в той же час перспективним напрямком туристичної діяльності, який надає жителям міст можливість пізнати і відчувати традиційний спосіб життя сільського населення. Суть цього виду туризму зводиться до розміщення і підходить для сіл, коли всі організаційні питання щодо розміщення, харчування та відпочинку туристів вирішує приймаюча сільська родина. Для міських жителів привабливими рисами сільського туризму є практично незаймана природа, споживання натуральних продуктів, відпочинок від міського шуму. Оцінки фахівців свідчать, що попит на послуги сільського туризму складає орієнтовно 600 тис. осіб на рік [20, с.19].

Окремі види туристичних послуг в межах сільського туризму можуть бути реалізовані різними закладами розміщення або різними типами садиб (рис. 1.2).

На сучасному етапі розвитку сільського туризму сприяють різноманітні чинники. Дедалі частіше жителі міст відчувають психологічне навантаження внаслідок постійного шуму, забруднення повітря, активного ритму життя, тощо. Водночас, сільський туризм - привабливий і з точки зору фінансових витрат, позаяк путівки на дороги курорти досить дорогі [23, с.69].

Сільський туризм – це соціально-економічний чинник, який вирішує проблеми, пов'язані з сільською діяльністю. Він також є не менш важливим чинником розвитку внутрішнього туризму. З кожним роком все більше

українців обирають цей вид відпочинку, оскільки він набагато дешевший, ніж відпочинок за кордоном. У сучасному суспільстві сільський зелений туризм стає все більш популярним серед мешканців великих міст. Це хороший вибір для відпочинку в екологічно чистому та тихому місці подалі від міської метушні.

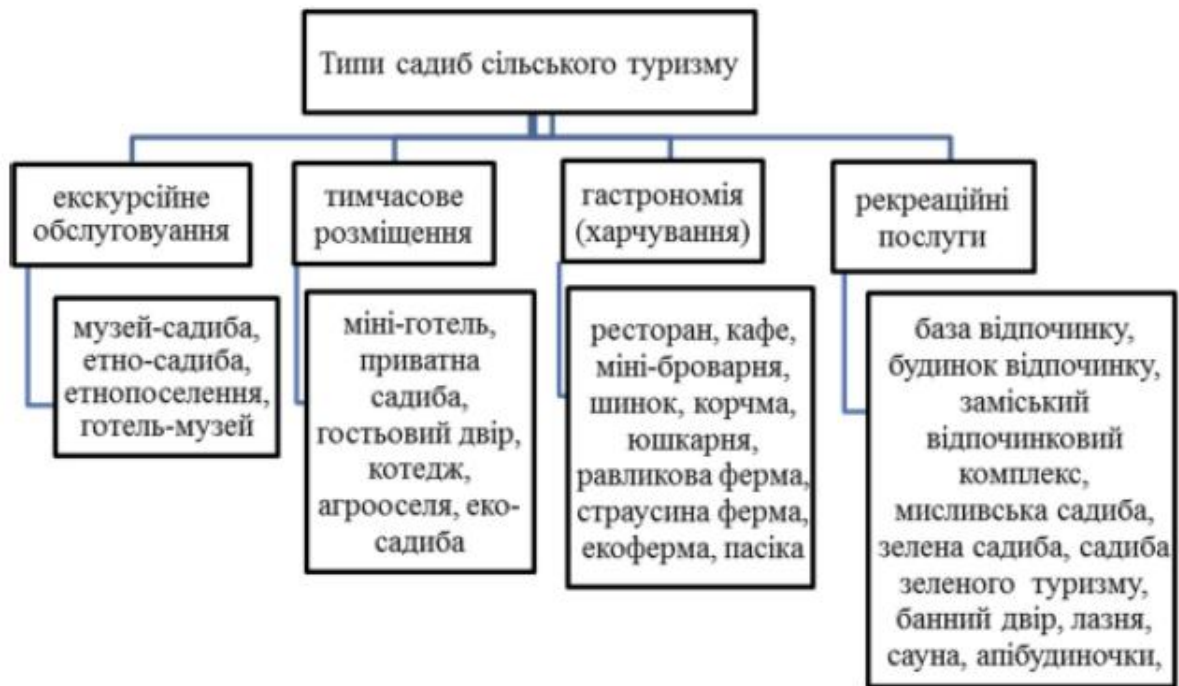

Рис. 1.2. Система послуг різних типів садиб сільського туризму

Джерело: [30, с.265]

Крім того, розвиток сільського туризму дає наступні переваги територіальним громадам:

- створити стимули для стимулювання малого підприємництва в регіоні, створення умов для відновлення сільських територій;
- стимулювати розвиток рекреаційного потенціалу сільської місцевості України;
- допомагає вирішити соціальні проблеми в селі, такі як безробіття та соціальний клімат;
- створює умови для збереження сільської етнокультурної ідентичності, звичаїв і традицій [26, с.44].

Таким чином, сьогодні існує значний потенціал для розвитку сільського туризму, який включає:

- великий попит на відпочинок у сільській місцевості. З кожним роком зростає кількість жителів міст, яких приваблює сільський туризм у віддалених районах, де вони мають можливість контактувати з природою. Також зростає інтерес до унікальності місцевої культури через ремесла, роботу в сільському господарстві та кухню;

- розвитку сільського туризму сприяє зацікавленість місцевої влади. На місцевому та окремому рівні поселення керівники розуміють, що сільський туризм – це можливість залучення туристів та інвесторів, а також перспективи зростання ділової активності та соціально-економічного розвитку регіону. Тому сьогодні існують програми підтримки сільського туризму, які є ефективними інструментами стимулювання.

Тому сільський туризм характеризується чи не найширшим переліком послуг, що надаються туристам. Щороку цей перелік акцентує увагу на креативності сільських господарів, розширенні господарської діяльності (наприклад, вирощування страусів, равликів, утримання нутрій тощо), покращенні інфраструктури (наприклад, створення власного ресторану, будівництво нової нерухомості тощо). Сьогодні розвитку сільського туризму сприяє зростаючий попит на послуги та підтримка місцевої влади.

1.3. Методика дослідження видів туристичних послуг сільського туризму

Методика дослідження чинників розвитку туристичних послуг у сфері сільського туризму забезпечує відповідність певним принципам, серед яких слід виділити такі: комплексності (всебічності), обумовленості, послідовності (хронологічності), об'єктивності, системності, цілепокладання. Їх характеристика наведена в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Зміст основних принципів дослідження сільського туризму

Принцип	Змістовне вираження принципу	Відображення у методиці дослідження
Принцип комплексності дослідження	Сприйняття сільського туризму у комплексі з взаємопов'язаними послугами (туристичними, аграрними та іншими)	Оцінювання усіх аспектів функціонування сільського туризму (економічних, демографічних, науково-технічних, соціальних тощо)
Принцип обумовленості	Залежність розвитку сільського туризму від системи умов та чинників, врахування та аналізу їх як важливого етапу дослідження	В межах дослідження сільського туризму доречно проаналізувати вплив зовнішніх та внутрішніх чинників з використанням методів PEST-аналізу чи SWOT-аналізу тощо
Принцип послідовності дослідження	Максимально цілісна характеристика об'єкта дослідження можлива з дотриманням послідовності процесу (хронологічно або за іншим логічним впорядкуванням)	Дослідження перспектив розвитку сільського туризму доречно будувати на хронологічній основі з урахуванням минулого, сучасного та майбутнього стану
Принцип об'єктивності	Неупередженість, об'єктивність аналізу	Використання лише об'єктивної інформації для аналізу (наприклад, офіційні статистичні дані)
Принцип системності	Сільський туризм трактується як система, що тісно взаємозв'язана з навколишнім світом	Дослідження потребує визначення місця сільського туризму в територіальній та галузевій системі

Принцип цілепокладання дослідження	В основі дослідження закладена конкретна практична мета	Метою дослідження сільського туризму визначається розробка рекомендацій щодо розвитку території
--	---	---

Джерело: сформовано автором на основі [20], [31]

Враховуючи вищезазначені принципи, дослідження послуг сільського туризму слід проводити в певному порядку та відповідно до алгоритму, включаючи наступні кроки.

1. Постановка цілей та завдань дослідження. Головною метою цього дослідження є розробка заходів для оптимізації розвитку сільського туризму в конкретному регіоні.

2. Оцінка передумов розвитку сільського туризму. У рамках принципу послідовності бажано звернути увагу на історичні особливості регіонального розвитку та хронологію функцій сільського туризму.

3. Оцінка місця сільського туризму в регіональній адміністративній системі (регіональний розвиток) та галузевій системі (туристичний сектор в цілому).

4. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів і розуміння регіональних перспектив розвитку сільського туризму у стратегічні періоди.

Відповідно до цієї методології дослідження, важливо використовувати різні методи, включаючи загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. При дослідженні туристичних послуг у сфері сільського туризму використовується ряд методів.

1. Метод абсолютної вартості (аналіз абсолютної кількості конкретних об'єктів у межах території). Це дозволяє характеризувати територію на основі конкретних об'єктів (кількість сільських районів, кількість підприємств, масштаб доходів тощо).

2. За допомогою методу відносної вартості можна пояснити тенденцію розвитку сільського туризму в регіоні (відносне значення

динаміки), а також порівняти показники розвитку з іншими населеними пунктами чи регіонами (відносне значення порівняння) тощо.

3. За допомогою методу картографії можна чітко показати розподіл об'єктів сільського туризму в конкретному регіоні. Цей метод може використовувати різноманітні техніки та способи для відображення даних аналізу:

- локалізовані символи, частіше геометричні фігури (кола, квадрати, трикутники тощо) або літери (А, В, С тощо), використовуються для позначення розташування окремих об'єктів аналізу (сільські райони, сувенірні крамниці, традиційні ресторани, соціальна інфраструктура тощо);

- використовуючи фонові зображення. Таким чином, окремі частини населеного пункту або регіональної території можуть бути позначені різними кольорами або штрихуванням, залежно від певних критеріїв (наприклад, кількість туристів) [17, с. 44].

4. Геопросторова парадигма – основна методологія регіональних досліджень. Геопросторова парадигма базується на географічному методі дослідження, який одночасно використовує картографічні методи, і на цій основі досягається ідеальне просторове моделювання [29, с. 118].

Одним із важливих аспектів дослідження сільського туризму є аналіз тенденцій розвитку з використанням таких методів дослідження:

- 1) Історичний, що описує історичні (хронологічні) аспекти промислового розвитку. Цей метод враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу [27, с. 396].

- 2) Статистичні методи динамічних рядів дозволяють характеризувати динамічні зміни показників розвитку (наприклад, зміни кількості сільських районів, зміни кількості туристів).

- 3) Методи структурного групування дозволяють оцінити структуру досліджуваного об'єкта на основі певних характеристик (наприклад, кількість сільських районів за основним видом діяльності або кількість туристів за віком).

4) Методи порівняльного аналізу, які можуть характеризувати місце конкретного населеного пункту в загальних результатах розвитку сільського туризму.

Враховуючи основну мету вивчення факторів розвитку різних видів туристичних послуг у сфері сільського туризму, особливе значення мають такі методи стратегічного планування:

1) Метод PEST-аналізу призначений для оцінки впливу макроекологічних факторів на територію або окрему галузь. Р – політико-правові фактори (політичне та правове середовище); Е – економічні фактори (економічне середовище); S – соціально-культурні фактори (соціокультурне середовище); Т – технологічні фактори (технологічне середовище). Цей метод дозволяє оцінити напрямок та інтенсивність впливу зовнішніх факторів навколишнього середовища на розвиток сільського туризму протягом стратегічного періоду.

2) Метод SWOT-аналізу – це метод характеристики перспектив та загроз зовнішнього середовища разом з оцінкою сильних та слабких сторін внутрішнього середовища для сільського туризму в певному регіоні.

3) Метод бенчмаркінгу забезпечує порівняльний аналіз профільних показників окремих населених пунктів та аналогічних (еталонних) регіональних одиниць, що конкурують на ринках праці та інвестиційних ресурсів.

Отже, для оцінки факторів розвитку різних видів туристичних послуг у сфері сільського туризму можна використовувати різні методи дослідження: 1) загальнонаукові (аналіз і синтез, дедуктивний та індуктивний); 2) статистичні (аналіз динамічних рядів, метод структурного групування, метод абсолютних та відносних значень тощо); 3) географічні методи (картографічний, порівняльно-географічний, історико-географічний); 4) методи стратегічного планування (PEST-аналіз, SWOT-аналіз) тощо. Комплексне застосування цих методів дозволяє повноцінно дослідити окремі аспекти діяльності підприємств сільського туризму та врахувати проблеми,

фактори та перспективи розвитку сільського туризму протягом стратегічного періоду.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАКТИК РЕАЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Оцінка географічного положення Карпатського регіону як фактору розвитку сільського туризму

Основними характеристиками Карпатського регіону є його географічне положення та пов'язані з ним природно-кліматичні ресурси. Область розташована на заході України і включає чотири області. Серед них Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області. Розташування Карпатського регіону на карті України показано на рисунку

2.1.

Рис. 2.1. Карпатський регіон на карті України

Джерело: [12]

Загальна площа Карпатського регіону становить 56,6 тис. кв. км. У відносному вимірі це 9,4% всієї території України. Основна частина площі регіону припадає на Львівську область, частка якої складає 38,5% площі регіону або ж 21,8 тис. кв. км. На Івано-Франківську область припадає 24,6%

території регіону або 13,9 тис. кв. км, а на Закарпатську область – 22,6% (12,8 тис. кв. км), на Чернівецьку область – найменше, 14,3% (8,1 тис. кв. км) [25].

Однією з конкурентних переваг Карпатського регіону є його прикордонне розташування. Має спільний кордон із сусідами України: Румунією, Польщею, Молдовою, Угорщиною та Словаччиною. Післявоєнний період дозволить іноземцям швидко досягати території досліджуваного економічного району, створюючи значний потенціал для розвитку в регіоні в'їзного туризму.

З іншого боку, конкурентною перевагою Карпатського регіону під час війни була віддаленість від зони бойових дій та кордону з росією. Через це територія вважається відносно безпечною. Особливо це стосується території Закарпатської області, яка не піддається ракетним обстрілам через політичні чинники, зокрема партнерство між Росією та Угорщиною та наявність на території Закарпаття численних угорців. Цей фактор створює перспективи для розвитку туризму. Особливо сільська місцевість Прикарпаття, де вже сьогодні діє воєнний стан.

Географічне розташування Карпатського регіону пов'язане з його транспортним зв'язком. Як відомо, транспорт є одним із важливих факторів розвитку туризму. Для розвитку в'їзного туризму в Карпатському регіоні необхідна наявність пунктів пропуску на українському кордоні. Отже, на досліджуваній території розташовано 44 пункти пропуску, у тому числі залізничні (26 одиниць), автомобільні (14 одиниць) та авіаційні (4 одиниці). Важливе значення має і покриття доріг. Основними автомобільними дорогами Карпатського регіону є Київ – Львів – Перемишль (міжнародна автотраса), Київ – Чоп – Будапешт (міжнародна автомагістраль) та внутрішні автомагістралі [4, с.77].

Дорожня доступність та щільність доріг у сільській місцевості регіону є особливо важливими для розвитку сільського туризму. У цьому відношенні слід зазначити, що Львівська та Чернівецька області мають вищу дорожню щільність, тоді як Закарпатська та Івано-Франківська області суттєво

відстають за цим показником. Така ситуація виникає через більш складні характеристики рельєфу, які впливають на конструктивність і стан дороги.

Для розвитку сільського туризму в регіоні важлива достатня частка сільського населення. У зв'язку з цим зазначимо, що в Карпатському регіоні частка сільського населення досить висока. Він найвищий у Закарпатській області. За даними Державної служби статистики України, на 1 січня 2022 року частка сільських жителів тут становила 62,77% при середньому по Україні показнику 30,3%. Крім того, сільське населення Чернівецької та Івано-Франківської областей перевищує міське (рис. 2.2), що свідчить про перспективність розвитку тут сільського туризму.

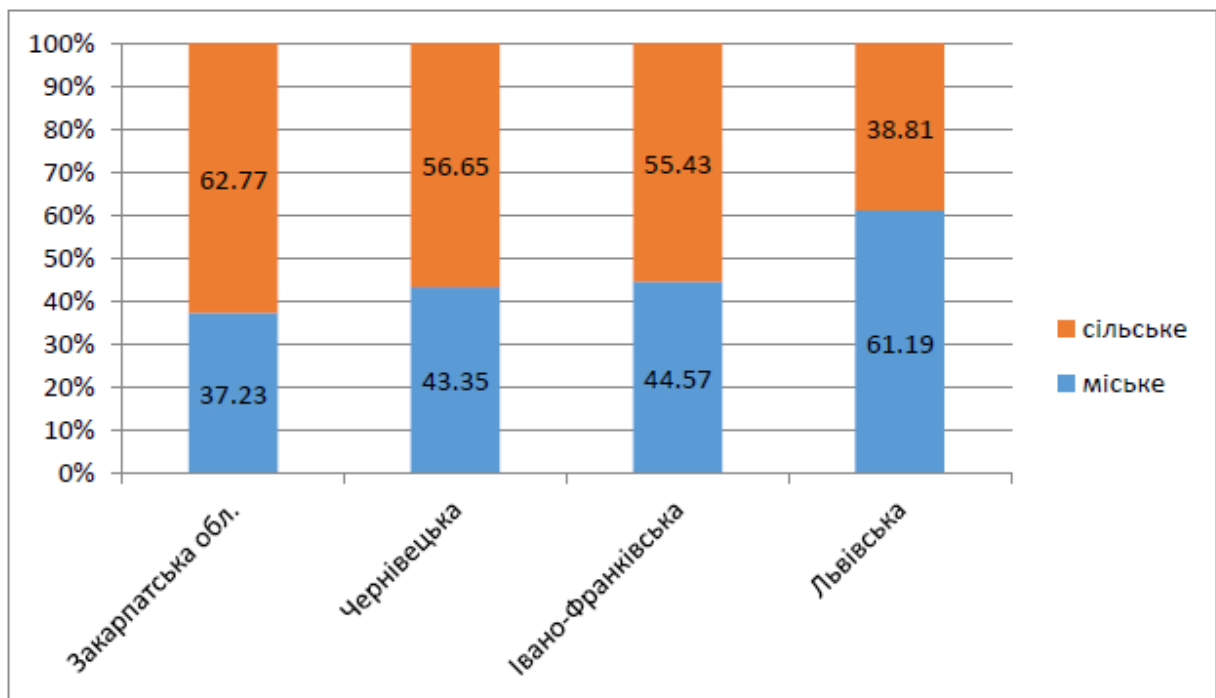

Рис. 2.1. Співвідношення міського та сільського населення у Карпатському регіоні України (на 1 січня 2022 р.)

Джерело: розроблено автором на основі [6]

Крім того, розвитку сільського туризму, особливо зеленого екотуризму, сприяють особливості природних ресурсів Карпатського регіону. Незважаючи на відносно невеликий відсоток території області по відношенню до площі нашої держави (9,4% території), лісового фонду (22% усіх лісів держави), водних ресурсів, річкових стоків (36 %), землі

перебувають у прикордонному фонді охорони природи (26% від загального фонду України). Крім того, 42% усіх рідкісних мінеральних вод нашої країни знаходяться в Карпатському регіоні [13, с.6].

Природно-кліматичні ресурси регіону створюють можливості для розвитку рекреаційного сільського туризму. Тому в регіоні різноманітні природні та рекреаційні елементи позитивно впливають на організм.

- ліси: ялиця, модрина, дуб сприяють високій іонізації повітря, що покращує активність дихальних ферментів та сприяє лікуванню бронхіальної астми та інших патологій;

- клімат і ландшафт (піші та кінні прогулянки по Карпатах);

- гарячі джерела (район особливо багатий на мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит);

- спелеологічні ресурси (особливо соляні печери та шахти) [5].

Науковці відзначають основним видом природних рекреаційних ресурсів Карпатського регіону бальнеологічні, особливо лікувальні мінеральні води. На цій території розроблено понад 800 джерел та свердловин, як прісноводних, так і мінералізованих (Поляна Квасова, Трускавець, Моршин, Свалява та ін.). У Карпатському регіоні розміщені єдині в Україні родовища озокериту (Трускавецьке та Бориславське), соляні шахти [13].

Саме в Карпатському регіоні порівняно з іншими територіями України відзначається найбільша питома вага лікувальних мінеральних вод з вмістом специфічних компонентів (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Використання мінеральних вод в Карпатському регіоні

Показник	Закарпатська	Львівська	Чернівецька	Івано-Франківська
Балансові експлуатаційні запаси мінеральних вод, м3/добу	4000-5000	>5000	500-1000	500-1000

Неосвоєні запаси мінеральних вод, м3/добу	4154	5124	767	812
Видобуток, м3/добу	692	2105	63	371
Частка використання запасів, %	16,57	22,02	8,01	35,02
Кількість ділянок, що експлуатуються	22	29	8	8
Кількість ділянок, що не експлуатуються	10	6	3	2

Джерело: сформовано на основі [1], [2]

Наведені факти свідчать про перспективність розвитку сільського рекреаційного туризму. Водночас у Карпатському регіоні є всі умови для розвитку аграрного напрямку сільського туризму. Зокрема, цьому сприяє значна кількість особистих селянських господарств. Станом на 1 січня 2022 року у Львівській області цей показник становив 277,5 тис. одиниць, в Івано-Франківській – 256,4 тис. одиниць, у Закарпатській – 222,6 тис. одиниць, у Чернівецькій – 172,4 тис. одиниць. І це при тому, що в середньому по Україні цей показник менший і має лише 163,4 тис. домогосподарств (рис. 2.3).

Отже, велика площа сільгоспугідь в регіоні обробляється особистими селянськими господарствами, і це дає змогу розвивати сільський агротуризм, що пов'язаний із сільськогосподарськими процесами.

Складний рельєф, ліси та водопостачання Карпатського регіону створюють необхідні умови для розвитку тут і сільського екотуризму.

Крім того, Карпатський регіон має перспективи для розвитку сільського гастрономічного туризму. Цьому сприяють, насамперед, історичні фактори. Так, в минулому ця територія в різні періоди входила до складу різних державних утворень.

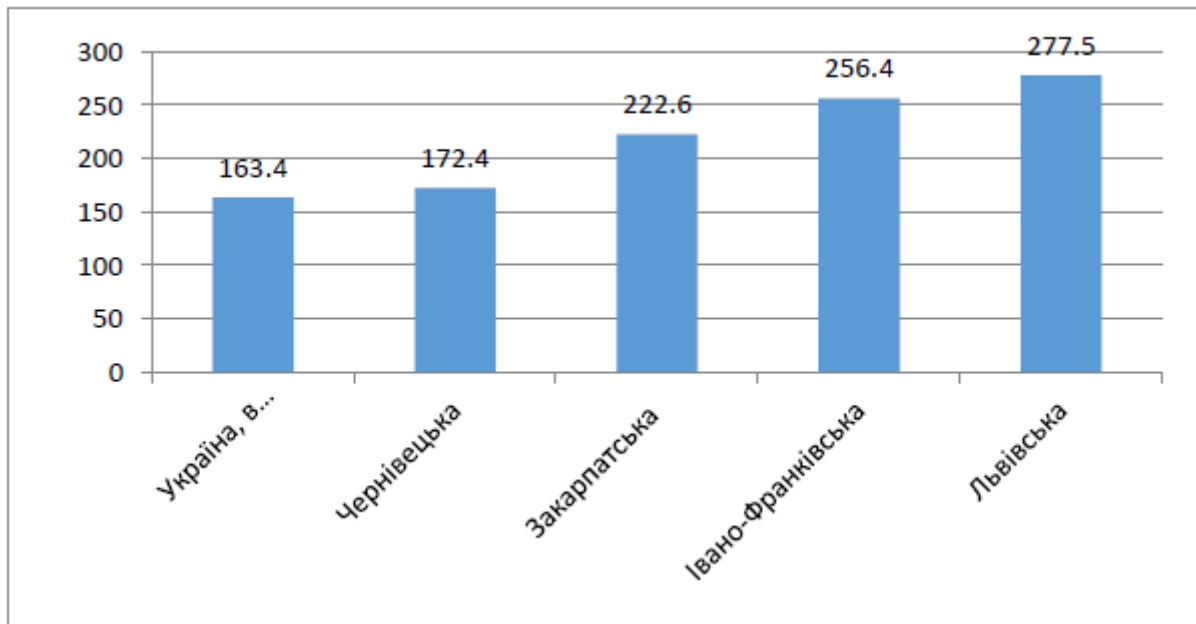

Рис. 2.3. Чисельність особистих селянських господарств у Карпатському регіоні (на 1 січня 2022 р.), тис.

Джерело: розроблено на основі [19]

Від XIV ст. Землі Галичини перебували під владою Польщі, а територія Північної Буковини належала до Молдавського князівства. На початку 1772 р. Галичина відійшла до Австро-Угорщини. У 1774 р. до цієї ж імперії було включено Північну Буковину. Закарпаття в XI ст. Входила до складу Угорщини, потім до складу Австро-Угорщини та Чехословаччини [13, с. 47]. Ці історичні чинники стали передумовою культурного змішання карпатських народів та формування їхньої індивідуальної ідентичності. Особливо це відображено в ремеслах, кулінарних традиціях і святах. Враховуючи специфічну відособленість карпатських етнічних поселень Карпат (зокрема, через слабе транспортне сполучення в умовах гірського рельєфу та клімату) кухня регіону зберігає свій автентичний характер і має національну самобутність. Також самобутніми залишаються деякі ремесла, звичаї, фольклор тощо місцевих жителів. Тому Карпатський регіон є дуже привабливим для гурманів та етнографів, які люблять відвідувати сільську місцевість для вивчення культури населення Карпат, місцевої кухні тощо.

В умовах війни кількість садиб сільського туризму в областях Карпатського регіону України не зазнала істотних змін. Натомість популярність наданих послуг зросла. Від початку повномасштабної війни росії проти України саме садиби сільського туризму стали місцями, де знайшли притулок мешканці східних регіонів України. Найвища щільність розташування садиб сільського туризму характерна для Івано-Франківської області. В розрізі адміністративних районів найвища концентрація садиб сільського туризму відмічена в Верховинському та Надвірнянському районах Івано-Франківської, Берегівському та Хустському районах Закарпатської та Стрийському районі Львівської області (Рис. 2.4.).

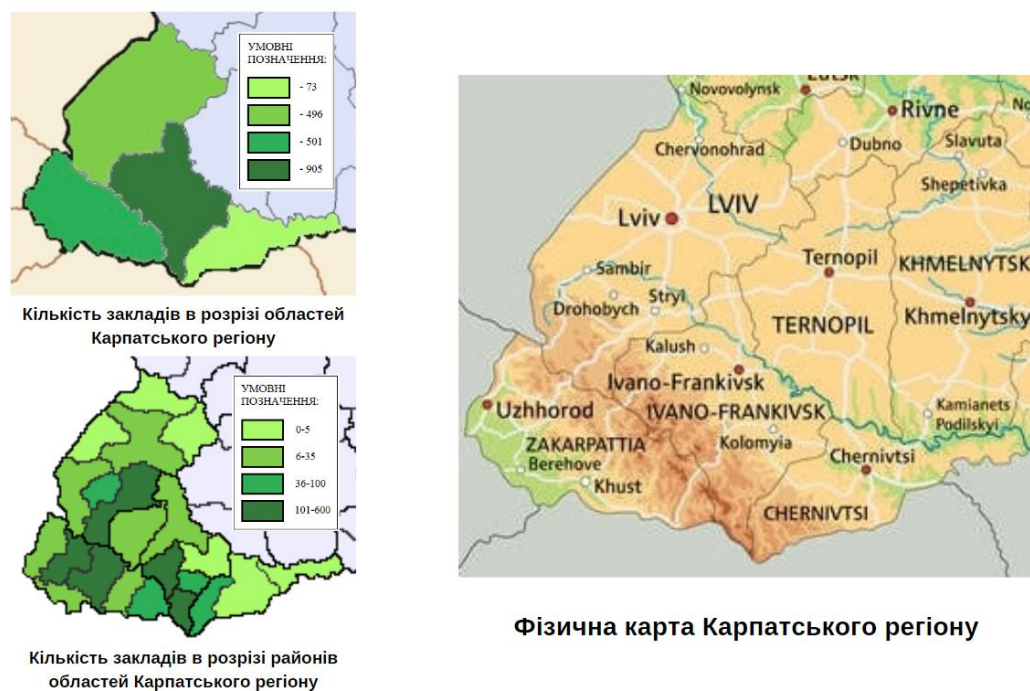

Рис. 2.4. Кількість садиб сільського туризму в розрізі областей та районів Карпатського регіону України

Джерело: розроблено на основі [19]

Отже, проведені дослідження свідчать про те, що просторове положення і природно-кліматичні чинники значною мірою впливають на розвиток сільського туризму в Карпатському регіоні: зеленого туризму, рекреаційного туризму, екотуризму, агротуризму. Історичні чинники

створюють передумови для успішного розвитку сільського гастротуризму та етнотуризму.

2.2 Сільський туризм у Карпатському регіоні в умовах воєнного стану: організація надання послуг гостинності

В умовах воєнного стану саме на Закарпатті найактивніше розвивається туризм. Це зумовлено насамперед факторами безпеки, які формуються під впливом фізико-географічних та політичних детермінант. Закарпатська область є найвіддаленішою від зони бойових дій, розташованою за природним кордоном (Карпатська гірська система).

Також в регіоні проживає багато венгрів, і росія підтримує відносини з Угорщиною. Тому безпековим чинником Закарпаття є і політична ситуація. Інші регіони Карпатського регіону відносно безпечні – Івано-Франківська область, Львівська область, Чернівецька область.

Відповідно, туризм у Карпатському регіоні вже почав поступово активізуватись у другій половині літа 2022 року. Ця тенденція ще більше посилилася у 2023 році. Зокрема, це стосується сільського туризму. Туристичні агенції пропонують цікавий активний і пасивний відпочинок на природі в найцікавіших і комфортних місцях Карпат, в найколеритніших селах. Сільський туризм у Карпатському регіоні включає пізнавальні екскурсії, подорожі та походи, збирання дарів природи (збір грибів та ягід), риболовлю чи катання на конях, участь у зборі врожаю (наприклад, винограду) чи обслуговування сільськогосподарських тварин (наприклад, стрижка овець), досліджуючи місцеві народні промисли (ткацтво, гончарство, вишивку, з лозоплетіння, різьблення по дереву тощо), знайомство з місцевою гастрономією.

Той факт, що більшість населених пунктів Карпатського регіону є селищами міського типу і наявність селищ забезпечує розвиток сільського туризму. Сьогодні цей напрямок туризму найактивніше розвивається на території Рахівщини (села Кваси, Ясіня, та ін.), Берегівщини (села Бене,

Боржава, Дійда, Косонь, Четфалва та ін.), Хустщини, Перечинщини та Свалявського, Великобerezнянського та Воловецького районів Закарпатської області.

Найпопулярнішими серед туристів сільськими населеними пунктами Карпатського регіону є:

- с. Синевир (біля однойменного озера високо в горах) – розвиток сільського екотуризму;
- с. Дземброня (високогірне гуцульське поселення, з якого варто починати маршрути на гору Піп Іван) – розвиток сільського екотуризму;
- с. Кваси (традиційний центр ліжникарства – важливого елемента гуцульської культури) – розвиток сільського етнотуризму;
- с. Волосянка Львівської області (долина річок Славка та Ялинкувате у Сколівських Бескидах) – розвиток сільського екотуризму;
- с. Тухля Львівської області (долина річки Опір, між горами, історичний зв'язок з життям і творчістю І. Франка) – розвиток сільського етнотуризму та екотуризму;
- с. Криворівня (гуцульське високогірне поселення біля р. Чорний Черемош) – розвиток сільського екотуризму;
- с. Гута на схилах гірського масиву Горгани – сільський екотуризм;
- с. Шешори (гуцульське поселення вздовж річки Пістиньки) – розвиток сільського екотуризму;
- с. Устеріки Верховинського району Івано-Франківської області (на березі р. Чорний та Білий Черемош) – розвиток сільського екотуризму та ін.

На рис. 2.5. представлена картосхема розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні.

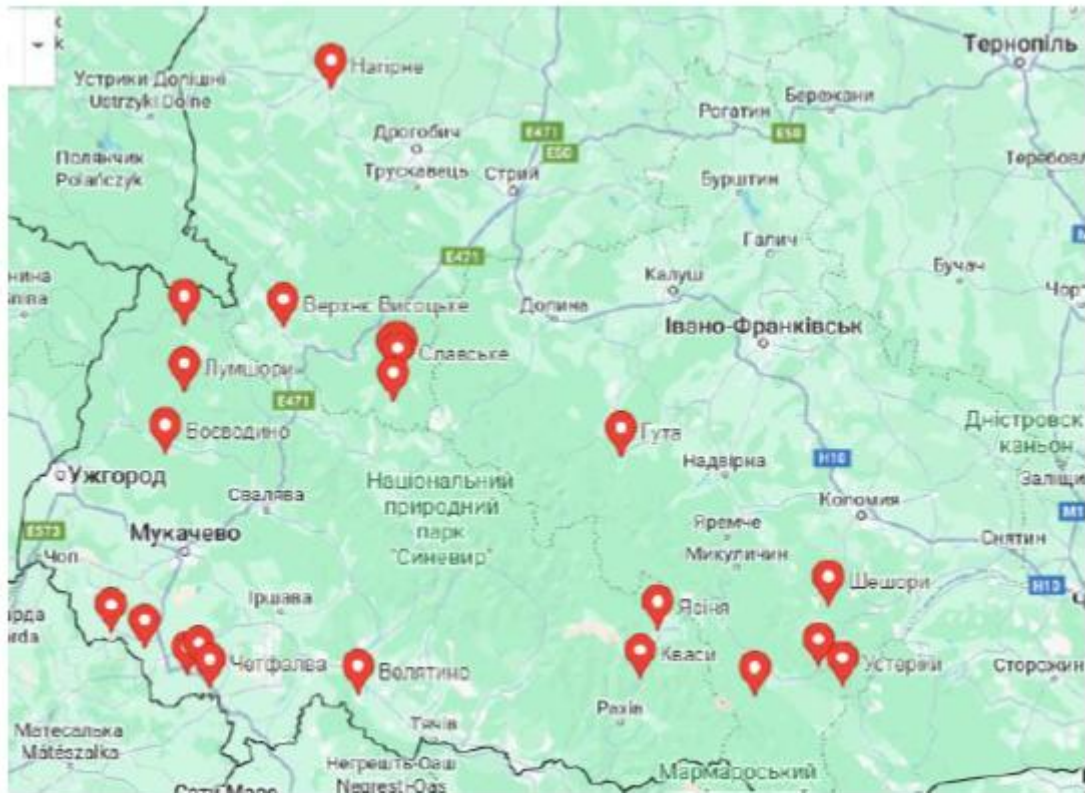

Рис. 2.5. Основні центри розвитку сільського туризму Карпатського регіону

Джерело: авторська розробка за Картами Google [32]

В умовах воєнного стану починаючи з 2022 року сільський туризм також мав свої особливості. Перш за все, це стосується ряду обмежень, які вводяться з урахуванням заходів безпеки. Так, в умовах воєнного стану:

- в Івано-Франківській області можливо відвідувати гори та ліси. У лісах курорту Буковель заборонено їздити на джипах, квадроциклах, баггі та мотоциклах. На прикордонних територіях громад є кілька заборон.

- на Львівщині можна йти до лісу, але проїзд через ліс транспорту заборонено. Винятки лише в тому випадку, якщо громадський транспорт чи велосипедні маршрути пролягають через лісові масиви. Багаття можна розпалювати лише у спеціально відведених місцях. Подорожі, походи та сплави маршрутами поблизу критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів заборонені. Туристичні заклади відкриті, а купання та прийняття сонячних ванн дозволено лише на пляжах, визначених і рекомендованих національною службою з надзвичайних ситуацій.

– на Закарпатті можна ходити в ліси, але деякі стежки закриті для відвідувачів. Особливо ті, що межують з іншими державами. Гора Піп Іван і Ялинські водоспади закриті для туристів.

– на території Чернівецької області туристичні місця, які знаходяться за 5-ть кілометрів від прикордонної смуги, можливо відвідувати тільки з дозволу прикордонників [22].

Очевидно, що потрібно враховувати й тривалість комендантської години, яка в окремих областях та за різними періодами року дещо відрізняється. Але деякі туристичні об'єкти, заклади харчування працюють з урахуванням часу настання комендантської години, і це вносить свої вимоги до планування та організації туристичних послуг, включно і в сільському туризмі.

2.3 Аналіз практик переорієнтації туристичних послуг сільського туризму на території Карпатського регіону України в умовах воєнного стану

У першій половині 2022 року десятки тисяч українців почали прибувати до Карпат – найвіддаленішого від зони бойових дій регіону. У березні 2022 року як можливі, так і неможливі туристичні напрямки були заповнені за лічені тижні. Багато сільських територій почали функціонувати як притулки для внутрішньо переміщених осіб.

Деякі туристичні об'єкти закрили через те, що їхні власники виїхали за кордон. Проте саме сільська місцевість залишалася найнадійнішим об'єктом туристичної інфраструктури. Їх господарі рідко залишали свої господарства та домівки.

Буквально через кілька місяців, влітку 2022 року, туризм почав відновлюватися. Результати виявили кілька показових тенденцій.

1) Відкриття нових туристичних об'єктів, особливо в сільській місцевості. Війна дала поштовх для створення нових підприємств у сфері сільського туризму. Наприклад, у Тячівському районі Закарпаття, де

туристична діяльність ще не надто активна, було відкрито одночасно чотири сироварні, що створило можливості для розвитку сільського гастрономічного туризму [15];

2) Стимулювання розвитку квіtkового туризму та проведення фестивалних заходів, особливо у сільській місцевості. Так, 7 липня 2023 року відбувся Lavanda Run – забіг на полях Лавандової гори поблизу Перечина. З нагоди Дня Незалежності організовано Chizay Sparkling Wine Run 2023 — «ігристий» забіг виноградниками Шато Чизай (змагання на фермах, де вирощують вино, для створення ігристих напоїв). Також був організований п'ятий поспіль пробіг виноградниками Chateau Wine Run на Мукачівщині. Карпатський регіон також організував у Виноградівській області Cannabis Run 2023 – перший в історії України конопляний забіг [15];

3) Розвиток пізнавального туризму, особливо в сільській місцевості. Експерт з туризму Макс Адаменко свідчить, що протягом останніх років спостерігається високий попит на цей напрямок туризму [15]. Навіть під час війни діти можуть подорожувати саме в найбезпечніші райони. Тому освітні подорожі Карпатським регіоном є перспективою освітньо-пізнавального туризму в умовах воєнного стану. У рамках пізнавального туру туристи знайомляться із залишками плантації чорного чаю 1949 року, вивчають кельтський шлях через гору Ловацка та відвідують реформатську церкву в селі Четфолво, яка має 60 унікальних розписаних вручну стель, відвідують дерев'яний кесон 1753 року, культове місце зйомок [15].

Переорієнтація сільського туризму в Карпатському регіоні була зумовлена зокрема зміною туристичної аудиторії. В умовах воєнного стану більшість туристів – українські жінки та діти. Якщо раніше більшість туристів у цьому районі становили сімейні пари (чоловіки та жінки), то зараз чоловіки воліють не служити в армії або залишати постійне місце проживання, особливо враховуючи вимоги військкомату. Ця зміна цільових клієнтів вимагала змін у туристичних продуктах. Туризм почав надавати зручніші, безпечніші та цікавіші послуги для жінок і дітей [11].

Враховуючи таку аудиторію, тури на виноробні та лікero-горілчані заводи в сільській місцевості менш популярні через обмеження на споживання дітьми вина та пива. Ці поїздки традиційно були більш привабливими для чоловічого населення.

Натомість все популярнішими стають відвідування агроферм, де дорослі та діти можуть спостерігати та доглядати за сільськогосподарськими тваринами. Це створює перспективи для розвитку сільського агротуризму. Гастрономічний туризм у карпатському селі більше не орієнтований на винні тури, а скоріше на місцеві кулінарні тури.

Ще однією особливістю розвитку туризму в регіоні під час війни стала поява послуг з реабілітації солдатів та біженців. Психологічна реабілітація особливо перспективна в сільській місцевості. Цьому сприяє перебування в оточенні природи, участь в екотуризмі, участь у програмах екотерапії та догляд за домашніми тваринами. Все це допомагає подолати посттравматичний синдром. Вже сьогодні місцеві туристичні агенції та організації активно співпрацюють з державою для створення спеціалізованих програм реабілітації військових та біженців у Карпатах. Ці програми включають унікальні психологічні, медичні, природні методи лікування та відновлення. Цей підхід під час воєнного стану робить відпочинок у Карпатах унікальним та значущим явищем у розвитку рекреації та підтримці здоров'я нації [11].

Ще одна особливість розвитку сільського туризму Карпатського регіону в роки війни пов'язана з формуванням нового туристичного сектору. Мова йде про європейців (переважно поляків), які хочуть брати участь у війні країни і показувати в соцмережах, що вони були в Україні. Ця група туристів подорожує до відносно безпечних регіонів, таких як Закарпаття, Львівська область. Вони знімають себе під час міських рейдів, але бувають і в селі. Більшість таких туристів не затримуються в Україні надовго, тому реалізувати послуги гастрономічного туризму (знання місцевої кухні), етнотуризму (знання ремесел) можна переважно в місцевих селах. Такі

туристи бажають мати можливість зробити цікаві фото, тому сільські садиби Карпатського регіону намагаються створити відповідну етноатмосферу, пропонують місцеві товари: продукцію місцевих ремісників, сувеніри, зокрема вишиванки тощо [21].

Отже, в умовах війни в Карпатському регіоні України сільський туризм продовжує розвиватися і переорієнтовується з урахуванням зміни цільової аудиторії, яку нині складають переважно жінки з дітьми. Тому накреслилися тенденції розвитку сільського освітнього, просвітницького, етнотуризму, гастротуризму (популярність винних турів впала, але зростає популярність гастрономічних турів), рекреаційного екотуризму.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

3.1 Проблеми організації видів сільського туризму в Карпатському регіоні в умовах воєнного стану

Усі проблеми, які суттєво обмежують перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні, можна систематизувати як на постійні проблеми, що виникають внаслідок воєнного стану (активні ще до початку війни), так і на нові проблеми. При цьому постійні проблеми мають більший вплив. Серед них варто виділити наступні:

1) транспортні проблеми. Більшість доріг у сільській місцевості Карпатського регіону або не мають твердого покриття, або мають зношене покриття. Під час весняного танення снігу та дощів ці дороги зазвичай ускладнюють проїзд. Тому велика кількість туристів, бажаючи відвідати села Карпатського регіону, не може до них дістатися через ризик пошкодження автомобіля чи незручності в дорозі;

2) проблема у відсутності супутньої інфраструктури. Проживанням та харчуванням туристів сільського туризму займаються селянські господарства або садиби (підсобні господарства), але часто не надають інших додаткових послуг туристам. Для комфортного розміщення мандрівників у сільській місцевості потрібна додаткова інфраструктура. Наприклад, наявність банкоматів. Сучасні туристи воліють подорожувати не з великими сумами готівки, а з банківськими картками. Тому в сільській місцевості не завжди можна розрахуватися в терміналі (ті ж ремісники, місцеві жителі), тому в місцях відпочинку, можливо, доведеться знімати гроші з картки.

3) проблеми з підключенням до Інтернету та зв'язком. У деяких сільських населених пунктах якість Інтернету може бути недостатньою для мандрівників, які частіше проживають у містах і звикли отримувати постійну

інформацію через Інтернет. Лише невеликий відсоток туристів хоче повністю відпочити без будь-якого контакту з цивілізацією.

4) Проблема в тому, що рівень сервісу недостатній. Зокрема, це стосується як рівня комфорту в сільській місцевості, так і якості управління послугами. Ці питання взаємопов'язані. На етапі прийняття рішень щодо надання послуг у сфері сільського туризму власники нерухомості повинні розуміти, що для цього потрібно: які матеріально-технічні умови мають бути створені, які стандарти надання послуг мають підтримуватися тощо. Часто ці питання виникають вже на етапі впровадження будь-якої послуги.

5) Бракує додаткових послуг. У сільській місцевості Карпатського регіону ночівлею часто надається житло або лише житло та харчування. Іноді власники будинків організовують походи в гори чи ліс (збирання ягід, грибів), дозволяють туристам займатися домашніми справами (доглядати тварин) і виробляти продукцію (виготовляти сир, вино тощо). Однак, оскільки сучасна людина вже звикла до різноманітних розваг, їй потрібен більш широкий спектр дозвіллевих послуг.

6) Проблема неефективного спілкування. Власники сільської нерухомості не завжди володіють знаннями про маркетинг і менеджмент і рідко рекламують свої послуги. Як наслідок, недостатньо туристів, які могли б гарантувати значні прибутки та покращити умови проживання, харчування, дозвілля тощо подорожуючих.

7) Проблеми обслуговування іноземних туристів пов'язані з незнанням іноземних мов власниками сільської нерухомості. Як наслідок, іноземні туристи можуть відвідувати село лише за наявності перекладача, екскурсійної групи чи гіда. Це зменшує ймовірність залучення іноземних туристів у сільську місцевість після війни.

Додатковими проблемами розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні на сучасному етапі є:

1) Питання безпеки туристів. У сільській місцевості немає безпечних, спеціально обладнаних укриттів. Тому безпека туристів під час ракетного

удару не може бути гарантована. Час у дорозі до пункту призначення залишається небезпечним для подорожуючих. Це обмежує мобільність громадян під час війни.

2) Заселення окремих сільських об'єктів Карпатського регіону внутрішньо переміщеними особами на умовах оренди житла. Це дає фінансові ресурси власникам нерухомості, але не сприяє розвитку сільського туризму.

3) Зниження купівельної спроможності населення України. Заробітна плата та інші доходи громадян під час війни істотно не зростають. Натомість ціни на товари та послуги значно зросли. Як наслідок, більшість громадян нашої країни не можуть дозволити собі дозвілля у вигляді туристичної діяльності.

4) Зростання цін на паливно-енергетичні ресурси. Враховуючи руйнацію нафтопереробної галузі України та періодичні пошкодження її енергосистеми, зростають витрати на комунальні послуги та транспортне паливо. Це суттєво збільшує витрати туристів під час подорожі та перебування в сільській місцевості.

Крім того, загальною проблемою є незавершеність нормативно-правової бази регулювання розвитку сільського туризму в Україні. На сьогодні галузеве законодавство, яке передбачає дії в цій сфері, ще не прийнято.

Тому розвиток сільського туризму в Україні залежить від багатьох факторів, які створюють численні перешкоди та проблеми. Серед них: відсутність транспортного сполучення, відсутність відповідної інфраструктури, низька якість Інтернет-з'єднання та зв'язку, низький рівень сервісу, обмежений обсяг додаткових послуг, неефективні маркетингові комунікації, незнання іноземних мов власниками, проблеми безпеки туризму, перенаселеність частини сільської нерухомості Карпатського регіону внутрішньо переміщеними особами залежно від умов оренди житла,

зниження купівельної спроможності населення, зростання цін на паливно-енергетичні ресурси, ресурсна незавершеність нормативно-правової бази.

Усі вищезазначені проблеми перешкоджають розвитку сільського зеленого туризму в Карпатському регіоні. Для вирішення цих проблем у перспективних районах потрібна мережа туристичних об'єктів, які можуть розвивати нові підприємства. Кластери – це промислові системи, які взаємодіють одна з одною та підтримують одна одну в процесі глобальної конкуренції шляхом удосконалення продукції, впровадження інновацій та співпраці між компаніями. Кластери можна розділити на одногалузеві та багатогалузеві. У туристичному бізнесі створення таких кластерів є дуже важливою передумовою для покращення якості туристичних послуг та підвищення конкурентоспроможності туристичних операторів. Найуспішнішими та найвідомішими прикладами формування кластерів у сфері сільського зеленого туризму в Україні є кластери «Оберіг» та «ЕКОТУР».

Отже, кластерна модель розвитку сільського туризму Карпатського регіону створює збільшення продажів (додаткові продажі завдяки збільшенню витрат на туризм), збільшення зайнятості (створені додаткові робочі місця або надані робочі місця сільському населенню) та збільшення доходів (додаткові доходи, створені завдяки збільшенню витрат на туризм), мультиплікатор доходу (додатковий дохід, що генерується збільшенням витрат на туризм), мультиплікатор виробництва (коефіцієнт непрямого впливу туризму на виробничий сектор). Отже, соціально-економічні проблеми у сільській місцевості можна подолати шляхом розвитку сільського туризму. Водночас, необхідні спільні дії та координація зусиль між представниками місцевих органів влади, підприємств, освітніх та культурних закладів, державних установ, а також спільні зусилля мають бути спрямовані на формування та впровадження продуктів сільського зеленого туризму, підтримку розвитку регіонів, провінцій та всієї країни.

3.2 Можливості та перспективи організації сільського туризму на території Карпатського регіону України в умовах воєнних дій та після завершення війни

Для визначення перспектив розвитку сільського туризму у Карпатському регіоні рекомендується використовувати методи стратегічного аналізу, зокрема SWOT-аналіз. Це допомагає зв'язати існуючі зовнішні можливості та загрози з внутрішніми сильними та слабкими сторонами. область.

Основні зовнішні можливості для розвитку сільського туризму на досліджуваній території пов'язані з такими факторами:

1) заборона виїзду призовників за межі країни. Цей фактор спонукав сьогодні багато сімей вибирати для відпочинку Карпати.

2) в Україні немає безпечного доступу до моря. Сьогодні південь України часто стає об'єктом ракетних обстрілів, а Чорне море небезпечне ймовірністю мін. Крім того, після аварії на Каховській ГЕС водойми на півдні України мають високий рівень забруднення. Саме тому туристи обирають Карпатський край, з його чистими озерами та річками.

У повоєнний період активізації сільського туризму в регіоні значною мірою сприятиме позитивний імідж України на міжнародній арені, який склався з початком російсько-української війни. Сьогодні Україна лунає в усьому світі, українські пісні, українська кухня, звичаї та традиції нашого народу стали популярними. Тому можна очікувати значного припливу туристів до нашої держави після закінчення війни. На сході України територія потребує розмінування та відновлення на деякий час, щоб забезпечити комфортне перебування іноземних туристів. А саме Карпатський регіон залишиться і безпечним, і цікавим для іноземців, адже тут збережені автентичні традиції.

До сильних сторін Карпатського регіону можна віднести:

- висока частка землі у власності особистих селянських і фермерських господарств;

- багатий і екологічно сприятливий природний потенціал (ліси, гори, мінеральні води, ягоди, гриби, риба та ін.);
- прикордонне розташування;
- особливі регіональні етнокультурні традиції та гастрономічні уподобання, види ремесел тощо.

Відповідність між зазначеними елементами представлено у вигляді матриці SWOT-аналізу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз перспектив розвитку видів сільського туризму в
Карпатському регіоні

Внутрішнє середовище Зовнішнє середовище	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
	1. висока частка земель у власності ОСГ та ФГ 2. природний потенціал 3. прикордонне розташування 4. особливі регіональні традиції, ремесла, гастрономічні звички і т.д.	1. недостатнє транспортне сполучення сільських поселень 2. нестача супутньої інфраструктури 3. недостатня якість інтернет-сполучення 4. низький рівень сервісу 5. вузький асортимент додаткових послуг 6. неефективна маркетингова комунікація 7. незнання іноземних мов власниками сільських садиб
Можливості (O)	SO-стратегія	WO-стратегія
1. заборона виїзду військовозобов'язаним чоловікам за кордон 2. відсутність безпечного виходу до моря в Україні 3. імідж України на міжнародній арені	1. збільшення кількості сільських садиб для надання послуг сільського туризму 2. реклама в іноземному комунікаційному просторі	1. прокладання доріг 2. встановлення банкоматів 3. прокладання кабельного інтернету 4. розширення асортименту послуг 5. навчання власників садиб, ОСГ і ФГ
Загрози (T)	ST-стратегія	WT-стратегія
1. недосконалість нормативно-правової бази 2. зниження купівельної спроможності населення 3. зростання цін на паливні та енергоресурси	1. перехід на альтернативні джерела енергії та біопаливо 2. часткова компенсація витрат туристів	1. прийняття галузевих нормативних актів, зокрема щодо стандартизації та сертифікації послуг

Джерело: сформовано автором на основі [8], [10], [11], [26]

Враховуючи проведений SWOT-аналіз, можна резюмувати, що перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні вимагають реалізації певних заходів, які сприятимуть вирішенню розглянутих вище проблем та використанню наявного туристичного потенціалу карпатського села. Основні такі заходи узагальнені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Шляхи активізації сільського туризму в Карпатському регіоні

Проблема	Шляхи вирішення
недостатнє транспортне сполучення	будівництво та ремонт доріг, зокрема, за рахунок державно-приватного партнерства
нестача супутньої інфраструктури	встановлення банкоматів у кожному карпатському селі
недостатня якість інтернет-сполучення та зв'язку	прокладання ліній оптико-волоконного зв'язку
низький рівень сервісу	навчання власників садиб, працівників фермерських господарств основам сервісу
вузький асортимент додаткових послуг	стимулювання інвестицій особистих селянських господарств та фермерських господарств у проекти з диверсифікації сфери діяльності: розведення нових видів сільгосптварин, розширення виробництва за рахунок переробки сільгоспсировини, реалізація рекреативних та оздоровчих проектів (наприклад, бджолотерапія, конетерапія і т.п.).
неефективна маркетингова комунікація	навчання власників садиб, працівників фермерських господарств основам маркетингу, реалізація регіонального проекту з ознайомлення споживачів з послугами сільських садиб (пільгові умови реклами на телебаченні), спільна робота регіональних органів влади і власників сільських садиб з блогерами в сфері туризму
незнання іноземних мов власниками сільських садиб	навчання власників садиб, працівників фермерських господарств іноземним мовам
зниження купівельної здатності населення	реалізація стимулюючих заходів: частину витрачених коштів туристів можна

	спрямовувати назад у формі компенсації вартості
зростання цін на паливні та енергоресурси	активне впровадження в сільських садибах Карпатського регіону екологічних методів виробництва пального та енергії (з біорешток, з енергетичних рослин тощо).
недосконалість нормативно-правової бази	прийняття галузевого закону, положень щодо стандартизації та сертифікації послуг в сфері сільського туризму

Вирішення перманентної проблеми буде актуальним як під час продовження російсько-української війни, так і в повоєнний період. Водночас на цьому етапі більш доцільними є заходи щодо обмеження негативного впливу військових дій. Проте їхні позитивні наслідки спостерігатимуться і після закінчення війни.

Як видно в табл. 3.2, перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні передбачають як правові, так і фінансово-економічні та управлінські заходи. На нашу думку, найбільш ефективними можуть бути заходи управління, включаючи консультування та навчання сільських землевласників і фермерів з таких питань, як маркетинг, менеджмент та іноземні мови. Ці заходи можуть створити більш якісний туристичний продукт і таким чином залучити більше туристів (включаючи іноземців) до регіону. Актуальними залишаються й економічні заходи підтримки туристичної галузі (стимулювання відповідних інвестиційних проєктів, фінансування будівництва і т.д.).

Тому перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні пов'язують із впровадженням таких заходів, як будівництво та ремонт доріг, встановлення банкоматів у всіх карпатських селах, встановлення оптоволоконних ліній зв'язку, консультування та навчання власників та працівників агросадиб з основ сфери послуг, маркетингу, іноземних мов, сприяння інвестиціям в індивідуальні селянські та фермерські господарства

та проекти диверсифікації сфер діяльності, прийняття галузевих законів тощо.

ВИСНОВКИ

1. Сільський туризм визначається як вид туризму, що характеризується різноманітним складом суб'єктів, що надають послуги (сільські власники агросадіб, місцеві сільськогосподарські підприємства, туристичні компанії) та суб'єктів, що споживають послуги (місцеві жителі, іноземці, студенти). Забезпечує виконання рекреаційних, культурно-пізнавальних та виховних завдань та позитивно впливає на соціально-економічний розвиток регіону.

2. У системі обслуговування сільського туризму виділяються основні послуги (послуги з розміщення, харчування, відвідування сільських свят). традиційні додаткові заняття (сільськогосподарські роботи, рибальство, полювання, збиральництво); специфічні послуги (догляд за сільськогосподарськими тваринами, катання на конях, човнах, майстер-класи з народних ремесел та ін.). Щороку цей перелік акцентує увагу на креативності сільських господарів, розширенні господарської діяльності (наприклад, вирощування страусів, равликів, утримання нутрій тощо), покращенні інфраструктури (наприклад, створення власного ресторану, будівництво нової нерухомості тощо).

3. У сфері сільського туризму для оцінки факторів розвитку різних видів туристичних послуг можуть бути використані різні групи методів дослідження: 1) загальнонаукові (аналіз і синтез, умовивід і індукція); 2) статистичні (аналіз механічних рядів, методи структурного групування, методи абсолютної та відносної величини тощо); 3) географічні методи (картографічний, історико-географічний, порівняльно-географічний) 4) методи стратегічного планування (PEST-аналіз, SWOT-аналіз) тощо. Їх комплексне застосування дозволяє повноцінно дослідити конкретні аспекти діяльності організацій сільського туризму та розвитку сільської місцевості в стратегічний період.

4. Проведені дослідження показують, що географічне розташування та природно-кліматичні чинники мають значний вплив на розвиток сільського туризму в Карпатському регіоні, особливо зеленого туризму, агротуризму, рекреаційного туризму та екотуризму. Історичні фактори створюють передумови для розвитку сільського гастрономічного туризму та етнотуризму.

5. Вже з другої половини літа 2022 року сільський туризм у Карпатському регіоні почав поступово відроджуватися. В умовах воєнного стану в Карпатському регіоні формуються особливі умови для здійснення туристичної діяльності, особливо у сфері сільського туризму. Перш за все, це стосується необхідності забезпечення безпеки туристів не лише щодо комфорту, а й від загрози війни. Для цього важливо мати укриття поблизу туристичних поселень. Крім того, існують обмеження щодо тривалості надання послуг протягом дня з урахуванням комендантської години. Крім того, у прикордонних районах обмежені можливості відвідування лісів та інших територій. Все це має наслідки для організації сільського туризму.

6. Тим не менш, навіть в умовах війни в Карпатському регіоні сільський туризм продовжує розвиватися. Переорієнтація враховувала зміну цільової аудиторії, яка сьогодні переважно складається з жінок з дітьми. Тому намічаються тенденції розвитку сільського пізнавального та етнотуризму, гастрономічного туризму (популярність турів для знайомства з місцевою кухнею, хоча популярність винних турів дещо знизилася) та рекреаційного екотуризму.

7. Розвиток сільського туризму в Україні залежить від багатьох факторів, які створюють численні перешкоди та проблеми. Серед них: відсутність транспортного сполучення, відсутність відповідної інфраструктури, низька якість Інтернет-з'єднання та зв'язку, низький рівень сервісу, обмежений обсяг додаткових послуг, неефективні маркетингові комунікації, незнання іноземних мов власниками, перенаселеність окремих сільських територій Карпатського регіону внутрішньо переміщеними

особами через умови оренди житла, зниження купівельної спроможності населення, зростання цін на паливо та енергію; недосконалість нормативної бази з питань розвитку сільського туризму.

8. Перспективи розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні пов'язані із здійсненням таких заходів, як будівництво та ремонт доріг, встановлення банкоматів у всіх карпатських селах, встановлення оптоволоконних ліній зв'язку, консультації та навчання господарів основам сервісу, маркетингу, іноземних мов, сприяння інвестиціям в особисті селянські та фермерські господарства та в проєкти диверсифікації сфер діяльності, прийняття галузевих законів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балансові експлуатаційні запаси та видобуток мінеральних підземних вод. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/38min1.pdf> (дата звернення: 17.05.2024)
2. Балансові експлуатаційні запаси та кількість ділянок мінеральних підземних вод. URL: <https://www.geo.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/39min2.pdf> (дата звернення: 17.05.2024)
3. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник. 2008. № 1 (6). С. 138-143.
4. Гудима Р.Р. Оцінка базового рівня транспортної забезпеченості прикордонного регіону. Механізми взаємодії суб'єктів економічних відносин у транскордонному просторі. 2013. Вип.4 (102). С. 75-83.
5. Дарчук В. Г. Формування стратегічних основ розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні. Донецьк. 2014. 21 с.
6. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ds.htm (дата звернення: 04.05.2024)
7. Дюк А.А. Бурлака Н.І. Розвиток зеленого туризму в Україні. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2018/120.pdf (дата звернення: 17.05.2024)
8. Живко З.Б., Боруцька Ю.З., Рій М.М. Чинники розвитку сільського зеленого туризму в Україні. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4026/1/живко%202.pdf> (дата звернення: 01.10.2024)
9. Зелений туризм. Подорожі дикими первозданими місцями. URL: <https://ecohotels.in.ua/zelenyj-turyzm> (дата звернення: 17.05.2024)

10. Зелені тури: чому варто відпочити в Закарпатті. URL: <https://prokarpatytour.info/uk/zeleni-turu-v-zakarpatti/> (дата звернення: 14.05.2024)
11. Карпати замість моря: чому важливо розвивати туризм в Україні під час війни. URL: <https://pravda.if.ua/karpaty-zamist-morya-chomu-vazhlyvorozvyvaty-turyzm-v-ukrayini-navit-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 18.05.2024)
12. Карпатський економічний район. URL: <https://geomap.com.ua/ukg9/941.html> (дата звернення: 11.05.2024)
13. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах. Том 1. Наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. 336 с.
14. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посіб. Чернівці: Зелена Буковина. 2005. 312 с.
15. Комбуча, сакури та забіг у коноплі: що у воєнний час пропонує туристичне Закарпаття. URL: <https://www.unian.ua/tourism/wheretogo/litnya-vidpustka-nazakarpatti-2023-de-ukrajinci-mozhut-vidpochiti-cogo-roku-v-ukrajini-12235680.html> (дата звернення: 15.05.2024)
16. Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності : [довідкове видання] / уклад. авт. кол.: А. В. Бардінов, О. В. Бардінов, М. В. Гриньова та ін. / За наук. ред. О. В. Бардінова. Полтава : Сімон, 2019. 155 с.
17. Лахоцька Е.Я. Основи картографії. Навчальний посібник. Ужгород, УжНУ, 2017. 79 с.
18. Мельниченко О.Б. Стан і перспективи розвитку сільського туризму в Україні. Економіка. Управління. Інновації. 2011. №1 (5). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/melnychenko_o.htm (дата звернення: 19.05.2024)
19. Особисті селянські господарства за регіонами. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/sg/osg/arh_osg_reg_2021u.html (дата звернення: 04.05.2025)

20. Папп В.В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. URL: http://dspaces.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1899/1/agrosvit_2015_18_4.pdf (дата звернення: 07.06.2024)

21. Портрет закарпатського туриста на другому році війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3735869-portret-zakarpatskogo-turistana-drugomu-roci-vijni.html> (дата звернення: 17.06.2024)

22. Поя А. Як мандрувати Україною під час воєнного стану: дозволи та обмеження. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/05/25/254475/> (дата звернення: 17.06.2024)

23. Розметова О.Г., Сидорук Н.Ю. Сутність та роль сільського зеленого туризму у соціально-економічному розвитку країни. інфраструктура ринку. 2017. №3. С.68-72.

24. Самолюк Н.М. Сільський туризм як перспективний напрям самозайнятості сільського населення. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14715327.pdf> (дата звернення: 17.11.2023)

25. Сисин Г.І., Квасній З.В. Економічні проблеми розвитку Карпатського регіону. Наукове мислення: П'ятнадцята всеукраїнська практично-пізнавальна інтернет-конференція. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/45-p-yatnadtsyatavseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/289-ekonomichniproblemi-rozvitku-karpatskogo-regionu> (дата звернення: 04.05.2024)

26. Цимбалюк С.Я., Морозова І.В. Сільський туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. URL: http://www.ecoj.dea.kiev.ua/archives/2019/1/part_1/8.pdf (дата звернення: 19.05.2024)

27. Шаблій О. Суспільна географія : у двох кн. Книга перша. Проблеми теорії, історії та методики дослідження: в 2- т. Т.1. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 814 с.

28. Шевчук А.В., Шевчук Л.Т. Зелений туризм як середовище інноваційної діяльності. Інноваційна економіка. 2017. №9-10. С. 28-33.
29. Шевчук Л.Т. Регіональна економіка: навчальний посібник. К.: Знання, 2011. 319 с.
30. Шуканова А.А., Вішнікіна Л.П., Федій О.А. Сільський туризм та його геопросторова організація на Полтавщині. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». 2020. №12. С. 261-271.
31. Язіна В.А., Ткач В.О., Кожушко С.П. Сільський зелений туризм як основний інструмент створення успішного українського туристичного села. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 29(2). С. 37-41.
32. Google Карти. URL: <https://www.google.com/maps/> (дата звернення: 20.05.2024)